

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "1 DECEMBRIE 1918" DIN ALBA IULIA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE

TEZĂ DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

C.P. I dr. MARIUS ROTAR

Student-doctorand:

PRESURĂ DĂNUȚ VIOREL

ALBA IULIA

2024

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "1 DECEMBRIE 1918" DIN ALBA IULIA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE

ASPECTE ISTORICE ALE FUNCȚIONĂRII PENITENCIARULUI DIN ALBA IULIA
(1872 - 1968)

Conducător de doctorat:

C.P. I dr. MARIUS ROTAR

Student-doctorand:

PRESURĂ DĂNUȚ VIOREL

ALBA IULIA

2024

Cuvinte cheie: închisoare, penitenciar, Alba Iulia, temniță, pedeapsa, deținuți, orânduire, comunism, angajați, gardieni, surse, perioada postbelică

O definiție „brută” ne este propusă de dicționare...închisoarea nu e altceva decât „o instituție corecțională în care își ispășesc pedeapsa persoane condamnate la privațiune de libertate”; loc unde este închis cineva sau ceva; pedeapsă judiciară care constă în închiderea persoanelor condamnate într-o instituție specială și cu regim strict; loc în care se trăiește greu; popreală; prinsoare; robie; hârdău; cremenal; tumurluc; gherlă, recluziune, etc...

Prin urmare, pentru a înțelege pe deplin modul în care societatea arhaică, medievală și ulterior cea modernă, gândea și punea în aplicare pedepsele, sancțiunile asupra celor găsiți vinovați, se cuvine să ne aplecăm asupra dovezilor, mărturiilor istorice ale așezămintelor de pedeapsă la modul general și, în particular, asupra penitenciarului din Alba Iulia, oraș cu profunde rădăcini istorice unde evenimentele care au trecut peste el s-au interferat și cu acțiunea coercitivă împotriva unor reprezentanți de seamă ai istoriei românești.

Tema propusă se circumscrie cercetării istorice pragmatice pe care o presupune elaborarea unei teze de doctorat. Analiza proprie, introspectivă asupra documentelor și mărturiilor existente sperăm să ofere o mai bună înțelegere asupra fenomenului de recluziune utilizat pe plan local și regional (Ardeal – Alba Iulia) cât și prin metoda analogică (a comparației), la nivelul societății românești în secolele XIX – XX.

Principala intenție a prezentei lucrări este de a reconstitui pe cât este posibil, în urma accesului la documentele vremii dar și prin coroborarea cu alte lucrări din domeniu (ce-i drept, destul de puține!), o imagine relevantă asupra locației, condițiilor de detenție, natura infracțiunilor, populației carcerale și naționalității acestora din penitenciarul Alba Iulia. De ce dorim să insistăm asupra naționalității cât și asupra proporției românilor încarcerați?

Aflat sub jurisdicție maghiară, Ardealul a cunoscut o dezvoltare mai rapidă a închisorilor, cetățile fiind construite de la început cu locuri speciale de detenție, la fel și tribunalele, parlamentele și dietele locale. Principala motivație a clasei maghiare era aceea de a domina, de a ține sub control populația română majoritară, de a se impune, la nevoie și prin ”brațul lung al legii”, *încarcerând* și dând astfel un exemplu de mână forte a stăpânirii maghiare. Pentru a veni în sprijinul afirmației anterioare am alocat un spațiu consistent exemplelor de încarcerări discreționare ale românilor având ca temei juridic „agitația politică, cu iz naționalist” a acestora. Am considerat că o temă precisă, mai puțin cunoscută din punct de vedere istoriografic,

bine documentată, poate oferi avantaje certe de cunoaștere a vieții carcerale așa cum era ea sub orânduirea maghiară dar și după unirea Transilvaniei cu România în timpul monarhiei și, în final, în perioada de tristă amintire, cea comunistă.

Tot un element de noutate al acestei lucrări este dat de faptul că în prezentarea retrospectivă a istoricului închisorii din Alba Iulia, tema este abordată din prisma cercetărilor efectuate în fondul documentar aflat în păstrarea și conservarea Arhivelor Naționale, filiala Alba Iulia (cu greutatea inerentă ale traducerii și adaptării la limbajul modern a unor documente scrise în limba maghiară pentru perioada 1872-1919), materiale și documente păstrate de serviciile Arhivei ANP (fostă DGP) ca surse inedite.

Putem afirma că cercetarea pe această temă pătrunde pe un teren „virgin” întrucât, din cunoștințele și informațiile noastre,

datele privind închisoarea, ulterior penitenciarul din Alba Iulia sunt prezente doar tangențial în diverse lucrări care nu fac referire decât la modul general despre existența și istoria acestui așezământ, fapt care ne conduce la motivarea acestui demers.

Pentru a putea înțelege pe deplin modul de aplicare a pedepselor, sistemul juridic aplicat de-a lungul etapelor istorice, variațiile detenției în limitele regimurilor sociale este util să facem o trecere în revistă a acestora. Perioada Antichității pe teritoriul României de astăzi, în limitele Daciei organizate sub jurisdicția statală condusă de Burebista și, ulterior de Decebal, nu ne oferă prea multe relații, urme ale existenței unei legislații penale. Găsim de la istoricii antichității referințe privitoare la existența unui sistem juridic, a unor legi, chiar la populațiile anterioare geto-dacilor.

Despre originea închisorilor putem afirma că o formă arhaică a existat încă din cele mai vechi timpuri. Încarcerarea și utilizarea unor deținuți la munci în interiorul minelor sau la ocne e atestată chiar de pe vremea când Dacia intrase sub stăpânirea romană. Romanii întrebuițau deținuții la cele mai grele munci între care extragerea aurului și a altor metale (fier, argint) precum și la extragerea sării. Din diverse inscripții reiese că în Dacia existau o mulțime de mine și saline.

Acest amplu demers asupra evoluției instituțiilor de detenție în istoria României ne oferă o privire adâncă în trecutul judiciar al țării. De-a lungul epocilor, de la vremurile geto-dacilor și până la perioada modernă, sistemul de pedeapsă și detenție a evoluat, reflectând schimbările societale, culturale și politice.

Considerăm că perioada cuprinsă între jumătatea secolului al XIX-lea și jumătatea secolului al XX-lea în istoria penitenciarului, în special în ceea ce privește instituțiile

penitenciare din zona, reprezintă un subiect de interes pentru cercetătorii interesați de abordarea monografică a acestor instituții. Această perioadă poate oferi un reper semnificativ pentru cei care doresc să exploreze în profunzime evoluția și funcționarea acestor penitenciare, având în vedere că acestea au avut o influență semnificativă asupra comunității locale, cel puțin în primele decenii de existență.

Se remarcă faptul că există două categorii distincte de cercetători care ar putea beneficia de rezultatele acestei lucrări. Prima categorie este formată din cei interesați de studierea fenomenului carceral comunist, care își concentrează analizele începând cu anii '50. A doua categorie o reprezintă cercetătorii care analizează închisorile comuniste, având la dispoziție o bază documentară solidă și detaliată înaintea perioadei comuniste.

Prin existența acestei lucrări, se deschide calea către demersuri viitoare, incluzând necesitatea continuării și finalizării procesului de documentare și analiză a funcționării Penitenciarului în contextul represiunii comuniste. Se preconizează că o lucrare monografică dedicată acestei perioade va contribui semnificativ la înțelegerea istoriei închisorii și a destinului personalului acesteia în timpul regimului comunist.

De asemenea, lucrarea actuală oferă un punct de plecare util pentru cercetarea detaliată a destinului membrilor personalului închisorii în deceniile patru și cinci ale secolului XX, în comparație cu evoluțiile lor ulterioare în România comunistă. Acest subiect nu a fost agreat în detaliu în prezentul studiu, dar ar putea reprezenta un punct de interes în viitoarele cercetări, mai ales în contextul schimbărilor semnificative din sistemul penitenciar și mobilității crescute a personalului.

Abordarea evoluției și funcționării penitenciarului în perioada evidențiată este esențială din punct de vedere istoric și social. Aceasta aduce la lumină detalii fundamentale despre impactul acestei instituții asupra comunității locale și asupra deținuților, evidențiind implicațiile sale în contextul schimbărilor politice și sociale.

Investigarea istoriei penitenciarului permite conturarea unui tablou complex al modului în care această instituție a evoluat în timp, reflectând schimbările din societate și din sistemul juridic. Analiza evoluției sale în contextul schimbărilor politice poate furniza o înțelegere mai profundă a modului în care justiția penală și tratarea infractorilor au evoluat în timp.

Evoluția penitenciarului din Alba Iulia de la crearea României Mari până în 1968 demonstrează că perioada interbelică și cea sub regimul comunist până în 1968 au avut un impact semnificativ asupra vieții și evenimentelor din penitenciarul Alba Iulia, care a fost parte

integrantă a societății. Studiul asupra documentelor arhivatică relevă schimbările administrative, sociale și economice, precum și evenimentele istorice care au marcat închisoarea.

În perioadele ulterioare, cum ar fi criza economică mondială din 1929-1933 și cel de-al Doilea Război Mondial, penitenciarul Alba Iulia a fost afectat de dificultăți economice și sociale, iar în timpul regimurilor politice, a devenit instrument de represiune împotriva opozanților politici.

Perioada de transformări sociale și politice după cel de-al Doilea Război Mondial în contextul instaurării regimului comunist în România analizează impactul acestor schimbări asupra Penitenciarului Alba Iulia, evidențiind evoluția instituției într-un climat politic marcat de comunism și totalitarism.

Un aspect interesant este prezentarea detaliată a resurselor umane disponibile la Penitenciarul Alba Iulia în perioada analizată. Listele de funcționari și gardieni, împreună cu schițele poziționării penitenciarului, oferă o imagine clară asupra personalului și infrastructurii instituției.

Bineînțeles că sursele care oferă informații despre așezământul penitenciar din Alba Iulia nu se rezumă doar la aceste exemple dar oferă informații importante privind dinamica și perspectiva evenimentelor desfășurate în special în perioada postbelică.

Sursa externă privind penitenciarul Alba Iulia evidențiază faptul că această închisoare nu s-a încadrat neapărat în categoria instituțiilor de forță ale sistemului penitenciar, însă a fost martoră la abuzuri și la teroarea regimului comunist. Suprapopularea închisorilor, condițiile inumane și implementarea unui sistem de exterminare lentă a opozanților devin puncte centrale în descrierea atmosferei închisorilor comuniste.

Concluzia finală a investigației asupra evoluției sistemului penitenciar în perioada 1876 -1968 subliniază faptul că, în ciuda unui interes aparent scăzut al istoricilor față de acest subiect, aceasta se datorează, în mare parte, conjuncturii de moment și lipsei de resurse exhaustive și precise. Totuși, privim spre viitor cu optimism și anticipăm o creștere a interesului și dedicării de resurse pentru cercetarea acestei perioade a istoriei penitenciarelor.